

نقش تنهایی اجتماعی، ناکامی و دین‌داری بر نشخوار خشم زندانیان

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۹/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۶

مهناز فرهمند^{۱*}

مهرداد شرونی^۲

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: خشم به‌عنوان یک احساس در فرد ظاهر می‌شود و عدم توانایی کنترل بر آن منجر به نشخوار خشم و بروز رفتارهای خشونت‌آمیز می‌گردد. پژوهش حاضر باهدف بررسی نشخوار خشم و عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر آن، در بین زندانیان مرتکب رفتارهای خشونت‌آمیز شهر یزد و بوشهر پرداخته است.

روش: روش تحقیق حاضر از نوع پیمایشی - همبستگی و جامعه آماری را زندانیان مرد مرتکب رفتارهای خشونت‌آمیز (قتل عمد و ضرب‌وجرح)، زندان‌های مرکزی شهر یزد و بوشهر تشکیل می‌دهند. به دلیل محدود بودن تعداد زندانیان جرائم خشونت‌آمیز در این دو زندان مطالعه به‌صورت تمام‌شماری با تعداد ۳۰۰ نفر مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌ها از طریق پرسشنامه‌های نشخوار فکری خشم سکودولسکی و همکاران (*ARS*)، مقیاس تنهایی اجتماعی دی توماسو و همکاران، پرسشنامه استاندارد دین‌داری گلاک و استارک و پرسشنامه احساس ناکامی گیلبرت و آلن، جمع‌آوری گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای *spss* و *Amos* استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که بین متغیرهای ناکامی و تنهایی اجتماعی عاطفی با نشخوار خشم رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد ($P > 0/05$). بین دین‌داری و نشخوار خشم رابطه منفی و معنی‌داری مشاهده شد ($P > 0/05$). طبق نتایج مدل معادله ساختاری که شاخص‌های آن از برازش مطلوبی برخوردار هستند، افزایش احساس ناکامی و کاهش دین‌داری تأثیر قابل توجهی بر نشخوار خشم دارند.

نتیجه‌گیری: زندانیانی که دین‌داری کمتری دارند و احساس تنهایی اجتماعی می‌کنند، با احساس ناکامی در ارضاء نیازها، مطالبات و تعاملات، مستعد درگیری درونی و نشخوار خشم شده و همین امر، بروز رفتارهای خشونت‌آمیز را در آنان تشدید می‌کند.

کلمات کلیدی: نشخوار خشم، ناکامی، تنهایی اجتماعی، زندانی، یزد و بوشهر

۱- دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

* نویسنده مسئول: farahmandm@yazd.ac.ir

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

The role of social loneliness, failure and religiosity in ruminating the anger of prisoners

Mahnaz Farahmand^{1*}
Mehrddad sharooni²

Original Article

Abstract

Introduction: Anger appears as a feeling in a person and the inability to control it leads to anger rumination and violent behavior. This study aimed to investigate anger rumination and the sociological factors affecting it among prisoners who committed violent behaviors in Yazd and Bushehr.

Method: The present study is a survey-correlation study and the statistical population consists of male prisoners who committed violent behaviors (murder, assault and battery) in the central prisons of Yazd and Bushehr. Due to the limited number of violent crimes in these two prisons, the study was conducted on a total of 300 people. Data were collected through the Anger rumination questionnaire (ARS) of Svklsky et al, the Social Loneliness Scale, the Glock and Stark Standard Religiosity Questionnaire, and the Gilbert and Allen Failure Questionnaire. SPSS and Amos software was used to analyze the data.

Findings: Findings showed that there is a direct and significant relationship between religiosity, failure, and emotional social loneliness with anger rumination ($P < 0.05$). There was a significant negative relationship between religiosity and rumination ($P < 0.05$). According to the results of the structural equation model, the indicators of which have a favorable fit, increase in the feeling of failure, and decrease in religiosity have a significant effect on anger rumination.

Conclusion: People who are less religious and feel socially lonely become more prone to internal strife and rumination with a sense of failure to satisfy needs, demands, and interactions, and this factor deteriorates their violent behaviors.

Keywords: Anger Ruminant, social loneliness, failure, Prisoner , Yazd and Bushehr.

*Associate Professor, Department of Sociology, Yazd Universit , Yazd , Iran

*Responsible author: (09132246461) farahmandm@yazd.ac.ir

2 graduate of Master of Sociology , Yazd Universit , Yazd , Iran

مقدمه

خشم^۱ یکی از مباحث اساسی در حیطهٔ انسانی است که توجه بسیاری از صاحب‌نظران علوم مختلف را در سال‌های اخیر به خود جلب کرده است (الماسی و مرادی، ۱۳۹۱). خشم در زندگی روان‌شناختی انسان‌ها نقش مهمی ایفا می‌کند. باوجود شیوه ابراز خشم در میان روابط بین فردی و خانواده، فقدان تحقیقات علمی منظم و دقیقی در حیطه تنظیم افکار، احساسات و اعمال پرخاشگرانه وجود دارد که شاید یکی از دلایل آن عدم درک مکانیزم‌های زیربنایی آن از قبیل نشخوار خشم است که در استفاده از مکانیزم‌های خودکنترلی فرد اختلال ایجاد کرده و به تبع آن باعث افزایش خشم می‌شود (محمودی، سبک‌نژاد و مهرابی‌زاده، ۱۳۹۵).

بسیاری از صاحب‌نظران وقوع رفتارهای خشونت‌آمیز در میان زندانیان را درگرو نشخوار خشم بیان می‌کنند. سکودولسکی (۲۰۰۱) نشخوارخشم را به‌عنوان یک فرایند شناختی و اجتناب‌ناپذیر و تکرار شونده تعریف می‌کند که در جریان تجربه خشم ظاهر می‌شود، پس‌از آن ادامه می‌یابد و باعث تداوم و افزایش خشم می‌باشد (خانی قریه‌گی، ۱۳۹۱). به‌طور طبیعی، افراد احساس خشم و برانگیختگی فیزیولوژیک مرتبط به آن را ۱۰ تا ۱۵ دقیقه تجربه می‌کنند و سپس قادرند خشم خود را کنترل کرده و اعمال پرخاشگرانه را کاهش دهند. اما اگر پدیده نشخوارخشم^۲ رخ دهد و افراد پس از تجربه رویداد خشم‌آلود به نشخوار آن بپردازند، تجربه خشم از نظر عاطفی و شناختی برای مدت‌ها دوام می‌آورد (محمودی، سبک‌نژاد و مهرابی‌زاده، ۱۳۹۳) و افکاری سمج، چرخان و افسرده سازنده که پاسخی منفی به خلقیات منفی است (شاه‌حسینی و معنوی‌پور، ۱۳۹۵)

بسیاری از تحقیقات نشان می‌دهند نشخوار خشم پیش‌بینی‌کننده مهمی در رابطه با پرخاشگری و تجاوز زندانیان است (ونگ، یانگ، یانگ، گائو، ژائو، شای و لی^۳، ۲۰۱۸). بسیاری از محققان بر این نظرند که نشخوار خشم پیش‌بینی‌کننده پرخاشگری فیزیکی و کلامی و خصومت است (آنستیز، آنستیز، سلی و جوینر، ۲۰۰۹، سعیدی، حسن صبوری و هاشمی، ۱۳۹۹، نصیری و نوری ۱۴۰۰). نشخوار خشم به افزایش مشکلات احساسی، ارتباطی و اجتماعی (لی، دو، سیتو، سالکونی، وانگ و فریسه، ۲۰۱۹)، خشونت و پرخاشگری (گریوانی، طاهری و علیزاده، ۲۰۲۱)، مصرف الکل (ویکفورد، کانیس-دیمند و استاتهام^۴، ۲۰۱۸) مشکلات جنسی (ویکلینگ و بارنت^۵، ۲۰۱۱)، افسردگی و اضطراب (خرم‌نیا، فروغی، گودرزی، بهاری بابادی و طاهری، ۱۳۹۹، گاردنر، دادسورث، سلی^۶، ۲۰۱۴) منجر می‌شود. تحقیقات پیشین همچنین نشان می‌دهند که خشم و نشخوارخشم با کاهش سطوح روابط و پیوندهای خانوادگی، دوستان و آشنایان افزایش

1. anger

2. Anger rumination

3. Wang, Yang, Yang, Gao, Zhao, Xie, Lei

4. Wakeford, Kannis-Dymand, Statham

5. Wakeling and Barnett

6. Gardner, Dodsworth, Selby

می‌یابد (مجدی، بلقان‌آبادی، منصوری، اکبرزاده و خدابخش، ۱۴۰۰، کوکینوس، وولگاریدو، دسپوتی و جی، ۲۰۲۱، زنگ و شیا، ۲۰۱۹). بنابراین نتیجه این دوام خشم می‌تواند، از سطح فردی فراتر رفته و زندگی اجتماعی را به مخاطره اندازد و باعث بروز مشکلاتی گردد که هزینه آن بر دوش تمامی افراد جامعه خواهد بود (دیوبند، ۱۳۸۸).

در حوزه روانشناسی اجتماعی عوامل مختلفی به‌عنوان زمینه‌ساز هیجان خشم و نشخوار آن که عامل بروز رفتارهای خشونت‌آمیز است، معرفی شده‌اند که می‌توان به ناکامی و تنهایی و گسست روابط اجتماعی از جمله عوامل تأثیرگذار اشاره نمود. جان دولارد و لئوناردوب (۱۳۹۳) بر این باورند انسان‌هایی دچار خشم و نشخوار خشم می‌شوند و دست به عمل خشونت‌آمیز می‌زنند، که تحت تأثیر یک نوع ناکامی درزمینه دستیابی به اهدافشان قرار می‌گیرند. به عقیده این‌ها کلیه رفتارهای پرخاشگرانه به‌ویژه خشونت را می‌توان در محرومیت و ناامیدی جست‌وجو کرد. به باور جان دولارد و همکارانش، خشونت و خشم همیشه پیامد ناکامی است و ناکامی همیشه منجر به پرخاشگری می‌شود. ثمره ناکامی خشم ذهنی و عینی است که در تلاش برای صدمه زدن و خراب کردن اشیاء و افرادی است که از نظر فرد ناکام، سد رسیدن به هدف او هستند (سفیری، ۱۳۷۹). درون و پروت (۱۹۹۹) ناکامی را فقدان شیء ای که نیازی را برطرف می‌کند، تعریف می‌کنند. ناکامی با ایجاد مانع بر سر راه رسیدن به هدفی که فرد آن را مطلوب می‌شمارد پدید می‌آید، زمانی که در رسیدن به اهداف با موانع صعب‌العبور مواجه می‌شویم در ما ایجاد ناکامی می‌کند. این اهداف ممکن است ذهنی باشد و فرد گمان کند که در حال رسیدن به اهداف دلخواهش است و لذت‌ها آن را پیش‌بینی می‌کند و یا ممکن است در رفتار ظاهری متجلی شود. در هر حال چنانچه اتفاقاً مانعی سد راه تحقق اهدافی که فرد انتظار دستیابی به آن را دارد شود، می‌توان گفت شخص ناکام شده است (آقائی و ملانوروزی، ۱۳۹۷). اگنیو (۱۹۹۲) عنوان می‌کند فشارها در هر شرایطی می‌توانند منجر به طیف وسیعی از حالت‌های هیجانی منفی از جمله احساس سرخوردگی، ناکامی، خشم و... شوند. این احساسات در واکنش به فشارهایی مانند عدم همبستگی بین اعضای خانواده و عدم وجود همدلی بین آن‌ها و یا طرد از خانواده، احساس ناکامی و محرومیت، فشارهای اقتصادی و... شکل می‌گیرند، افراد در نتیجه این فشارها احساس بدی می‌کنند و می‌خواهند در مورد آن‌ها کاری انجام دهند. خشم و بروز رفتارهای خشونت‌آمیز ناشی از آن یک پاسخ احتمالی در واکنش به این احساسات ناخوشایند است (علیپوردی‌نیا و یوسفی، ۱۳۹۲).

تنهایی اجتماعی متغیر دیگری است که می‌تواند خشم را تداعی و تشدید نماید. تنهایی به‌زعم آکوا (۲۰۱۶) به‌عنوان تجربه ناخوشایند فقدان روابط بین فردی دلخواه توصیف شده است و می‌تواند تداعی‌کننده پاره‌ای از هیجان‌های منفی مانند اضطراب، افسردگی، خشم، نشخوار خشم باشد (گاردنر، داسورث، سلبی، ۲۰۱۴) و با حالت هیجانی افراد و بافت اجتماعی رفتار و سلامتی

افراد هم‌بسته است (سقزی و گل محمدیان، ۱۴۰۰)، ویس (۱۹۷۳) بحث احساس تنهایی را در دو بعد انزوای عاطفی^۱ و انزوای اجتماعی^۲ مطرح کرد. در احساس تنهایی عاطفی، فقدان وابستگی عاطفی به شخص یا افراد دیگر برجستگی دارد، درحالی‌که در احساس تنهایی اجتماعی، عدم درگیری در روابط و شبکه‌های اجتماعی نقش بارزی دارد (جوادی آزاد، ۱۳۹۵). به‌زعم برخی صاحب‌نظران، افرادی که از داشتن روابط مثبت، پایدار و بااهمیت بی‌بهره‌اند، احساس عدم رضایت و محرومیت و درنهایت احساس تنهایی دارند، و معمولاً ویژگی انتقام‌جویانه، خشم و تحریک‌پذیری بیشتری را تجربه و ابراز می‌کنند و از عملکرد اجتماعی ضعیف‌تری برخوردارند (سقزی و گل محمدیان، ۱۴۰۰) و درنهایت نیز خشم ارتباطی بیشتری را در دایره تعاملی خود اعمال می‌کنند. (کوکینوس، وولگاریدو، دسپوتی، جی^۳، ۲۰۲۱، زنگ و شیا^۴، ۲۰۱۹)

علاوه بر تنهایی اجتماعی و ناکامی به نظر می‌رسد یکی از مؤلفه‌های اصلی دیگر که می‌تواند در کنترل خشم نقش زیادی داشته باشد تعهد دینی است. از دیدگاه جامعه‌شناسی، اعتقاد دینی به‌عنوان یک نماد اجتماعی دارای کارکردهای اساسی مانند: انضباط، انسجام، آرامش‌بخش و خوشبختی‌آفرینی در نظر گرفته می‌شود. دین می‌تواند موجبات آرامش روحی و امید به آینده را در افراد فراهم می‌آورد. اما اینکه تا چه حدی این متغیرها تأثیرگذار و واسطه این رابطه هستند، به خوبی مشخص نیست (ونگ، یانگ، یانگ، گائو، ژائو، شای و لی، ۲۰۱۸). از نظر هیرشی نیز هرچه میزان اعتقاد فرد نسبت به ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی جامعه ضعیف‌تر باشد، خشونت نیز بیشتر است. به بیانی ساده‌تر ضعف در تعهدات دینی و اخلاقی زمینه مساعدی را برای نشخوارخشم و ارتکاب به رفتارهای خشونت‌آمیز فراهم می‌کند (ممتاز، ۱۳۸۷). به باور آدامز و ایرلند^۵ (۲۰۱۷) و آلیس^۶ (۲۰۲۰) اعتقادات و باورهایی که زندانیان آن‌ها را مفید تلقی می‌کنند و نسبت به آن‌ها احساس تعهد دارند عموماً در تعدیل نشخوار خشم و رفتارهای پرخاشگرانه تأثیرگذارند. مولر (۲۰۱۵) در تحقیق خود دریافت که باورهای فراشناختی مثبت و منفی با شدت خشم و نشخوار فکری مجرمان زندانی ارتباط دارند.

تاکنون مطالعات زیادی در حوزه اجتماعی و روانشناسی اجتماعی به بررسی هیجان خشم و پرخاشگری پرداخته‌اند اما مطالعات اندکی در علل اجتماعی نشخوار خشم مشاهده می‌شود. درحالی‌که عوامل اجتماعی مانند نقش ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی در تعبیرات کمی و کیفی این پدیده ذهنی یا چگونگی وادار کردن افراد توسط ساختار اجتماعی به تجربه هیجان خشم و نشخوار آن از اهمیت زیادی برخوردار هستند به همین دلیل به پیشینه‌هایی بسنده کردیم که بیشتر به متغیرهای اجتماعی مؤثر بر

1. Emotional isolation
2. Social isolation
3. Kokkinos, Voulgaridou, Despoti
4. Zeng and Xia
5. Adams, Ireland
6. Ellis, R

خشونت و خشم پرداخته‌اند. به‌عنوان نمونه، سالگرو، کارشیا، راموز و کینز^۱ (۲۰۱۹) با ۹۴۷ نمونه از دو کشور اسپانیا و استرالیا نشان دادند که اعتقادات فراشناختی بدکار کرد، در نوجوانان نشخوار خشم بیشتری را ایجاد می‌کند. نوجوانان با نشخوار خشم بیشتر، تمایل بیشتری به اعمال خشونت دارند و رفتارهای توأم با پرخاشگری و خشونت را بیشتر بروز می‌دهند. ونگ، یانگ، یانگ، گائو، ژائو، شای و لی (۲۰۱۸)، در تحقیقی با جامعه آماری دانشجویان دو دانشگاه در تایوان دریافتند که خشم به‌طور معنادار و مثبت با پرخاشگری ارتباط دارد و نشخوار خشم این ارتباط را تقویت می‌کند و به‌طور خاص رابطه معنی‌داری بین نشخوار خشم و تجاوز جنسی در بین افراد دارای محرومیت اخلاقی وجود داشت. وو، چی، زنگ، لین، دیو^۲ (۲۰۱۸)، در پژوهشی در میان دانشجویان دانشگاه ماکاو چین دریافتند که کاهش نشخوار خشم نقش قابل توجهی برای افزایش آموزه اخلاقی ترحم و بخشش دارد. ویلکس، مورلند، دیلون، مکینتاش، بلیکی، واگنر، البوگن^۳ (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان خشونت، حمایت اجتماعی و خطر ارتکاب به خودکشی در بین نظامیان ایالات متحده نشان دادند که افکار خودکشی در افراد نظامی با حمایت اجتماعی پایین‌تر و میزان خشم رابطه مستقیم و مثبت دارد. علاوه بر این نتایج نشان می‌دهد که پیشگیری از خودکشی می‌تواند از راه مداخلات مدیریت خشم و همچنین مداخلات جهت تقویت حمایت اجتماعی و خانوادگی به‌عنوان درمان برای این افراد مناسب است. پیتری (۲۰۱۸) با بررسی وضعیت بازداشتگاه‌های استرالیا به این نتیجه رسید که فضای زندان با تحمیل محرومیت‌ها و ناکامی‌های متعدد به زندانیان، عامل اصلی بروز آسیب‌های و تنش‌های روانی در آنان است. هانس نورد، اسکار، کیارو، الماندرو، باهر، سوسا و مودویگ^۴ (۲۰۱۴)، در پژوهشی باهدف بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی (ویژگی‌ها سازمان اجتماعی) و سرمایه اجتماعی شناختی (اعتماد اجتماعی و ویژگی‌های انسجام) بر خطر خشونت در مناطق شهری هندوراس دریافتند که سرمایه اجتماعی شناختی و ساختاری اجتماعی به‌شدت با ریسک خشونت مرتبط است. افرادی که دارای سرمایه اجتماعی شناختی بالایی بودند، خطر ارتکاب به خشونت کمتری از خود نشان دادند و در مقابل افرادی که دارای سرمایه اجتماعی کم شناخته‌شده بودند دارای خطر بالاتری بودند.

مجدی، بلقان‌آبادی، منصوری، اکبرزاده و خدابخش (۱۴۰۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که نشخوار خشم عواطف منفی و خشم را تحریک می‌کند، سطوح بالای عواطف منفی، تمایل به پرخاشگری را افزایش می‌دهد و به بروز رفتار قلدرمانانه منجر می‌شود. نتایج تحقیق میرزا بیگی و گهرگری (۱۳۹۶) نشان داد که بین عدم برآورده شدن انتظارات از راه‌های مشروع، عدم تخلیه صحیح و مناسب خشونت انباشته، عدم تعهد به اصول اخلاقی، خانوادگی و اجتماعی، ضعف در کنترل خشم آنی، تضاد منافع، محیط‌های حادثه‌خیز، خوی خشونت‌طلبی و غریزی با خشونت رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. خداپرست (۱۳۹۶)، در نتایج پژوهش خود نشان دادند که بین میزان نگرش مذهبی با

1. Salguero, García, Ramos, Kannis.

2. Wu, Chi, Zeng, Lin, Du.

3. Wilks, Morland, Dillon, Mackintosh, Wilks, Morland, Dillon, Mackintosh, Blakey, Elbogen.

4. Hansen-Nord, Skar, Kjaerulf, Almendarez, Bähr, Sosa, Modvig.

خشونت میان‌فردی رابطه معنی‌دار وجود دارد. رحمانی، قاسمی و هاشمیان‌فرد (۱۳۹۵)، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بین رفتارهای پرخطر و تنهایی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. همبستگی بین مقیاس کلی تنهایی با خشونت و خودکشی مثبت و معنادار بود. آژند و مریدی (۱۳۹۵)، در پژوهشی خود دریافتند که بین مجرمین جرائم خشن به‌ویژه قاتلین و افرادی عادی به لحاظ اعتقادی تفاوت وجود دارد، به این معنی که ضعف در نگرش‌های مذهبی به لحاظ اعتقادی می‌تواند زمینه ارتکاب جرم به‌ویژه جرائم خشن را فراهم نماید. سه فرضیه بعدی که ابعاد عاطفی (تجربی)، پیامدی و مناسکی را مورد آزمون قرار می‌دادند نیز به همین صورت مورد تأیید قرار گرفتند. یافته‌های تحقیق سالاری (۱۳۹۵) نشان داد بین نظارت خانواده، پیوند اجتماعی، سطح خودکنترلی و پایبندی دینی رابطه منفی و معنادار وجود دارد؛ اما بین متغیرهای پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده با نگرش نسبت به خشونت و ابعاد آن رابطه معنی‌داری دیده نشد. در اهمیت این موضوع همین بس که زندانی شدن تجربه هیجانات منفی، ناکامی، احساس خشم و تنهایی است به طوری که نتایج پژوهش‌ها نیز مؤید این امر است که نرخ شیوع خشم برای افراد عادی در طول زندگی ۳/۵ درصد و برای زندانیان ۵/۷ درصد گزارش کردند (غریب‌پور، ۱۳۹۸). پرخاشگری و خشم در افراد زندانی، به دلیل ویژگی‌های خاص زندان و همچنین ارتکاب رفتارهای خشونت‌آمیز قبل از زندان حائز اهمیت است. زندان باعث از دست دادن آزادی، دوری طولانی‌مدت از جامعه و خانواده، احساس تنهایی، تحمل فضای نامطلوب فیزیکی و ناکامی تعاملی و منابع است که موجب تداعی و درگیری ذهنی برای زندانیان می‌شود و به افزایش خشم و خشونت آنان منجر می‌شود. لذا بررسی و کنکاش در وضعیت ذهنی و روانی زندانیان و ارائه خدمات در زمینه بهداشت روانی به این گروه در معرض خطر که از دغدغه‌های صاحب‌نظران علوم متعدد می‌باشد، از اولویت‌های اساسی است و از سوی دیگر، خشونت و خشم مجرمان و زندانیان به‌ویژه ارتباط آن با عوامل بیرون از زندان و داخل زندان در حال حاضر، یکی از چالش‌برانگیزترین زمینه‌های پژوهشی می‌باشد. بنابراین لازم است طی تحقیقاتی تحلیلی - علمی وضعیت زندانی‌ها بیشتر مورد تحقیق و تفحص قرار گیرد. در این تحقیق سعی شده است با ارزیابی مسائل زندانیان دو شهر یزد و بوشهر با استفاده از روش تحقیق کمی به این پرسش پاسخ داده شود میزان نشخوارخشم در میان مردان زندانی مرتکب رفتارهای خشونت‌آمیز به چه میزان است؟ ابعاد آن کدام است؟ رابطه بین ناکامی و نشخوارخشم چیست؟ نقش تنهایی و تعهدات مذهبی در شکل‌دهی به نشخوارخشم چقدر است؟

بر همین مبنا، هدف کلی این پژوهش بررسی رابطه تنهایی اجتماعی، ناکامی و دین‌داری بر نشخوارخشم در بین زندانیان مرتکب رفتارهای خشونت‌آمیز (قتل و ضرب‌وجرح) شهرهای یزد و بوشهر است. بر اساس این هدف کلی، فرضیه‌های زیر مطرح است:

به نظر می‌رسد بین ناکامی و نشخوارخشم رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین تنهایی اجتماعی و نشخوارخشم رابطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد بین دین‌داری و نشخوارخشم رابطه وجود دارد.

روش

روش مورد استفاده در پژوهش حاضر از نوع پیمایشی - همبستگی است. پژوهش حاضر از نوع "کاربردی" است و با توجه به ماهیت موضوع و هدف‌های پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار پرسشنامه استفاده شده‌است. برای تدوین چارچوب نظری و همچنین تحقیقات پیشین از روش اسنادی بهره گرفته شده‌است. جامعه آماری پژوهش حاضر، تمامی زندانیان مرد مرتکب رفتارهای خشونت‌آمیز (قتل عمد و ضرب و جرح) زندان مرکزی شهر یزد و زندان مرکزی شهر بوشهر بودند. دلیل انتخاب این دو زندان نیز صرفاً کمبود نمونه موردنظر ما در یک زندان و نیز قابل‌دسترس بودن زندان‌های این دو شهر برای محقق بود. ملاک حضور نمونه در تحقیق حاضر، داشتن پرونده مجرمانه، سابقه بیش از یک‌بار حبس، مرد بودن، تمایل به همکاری برای پر کردن پرسشنامه بود.

با توجه به خاص بودن اعضای نمونه و نیز محرمانه بودن تعداد دقیق این گروه از زندانیان با همکاری مسئولان این دو زندان تلاش شد تا جایی که امکان آن وجود داشت پرسشنامه‌ها بین اکثریت اعضای این گروه تکمیل شوند. درنهایت در زندان مرکزی شهر یزد ۱۷۴ نفر و در زندان مرکزی شهر بوشهر ۱۲۶ نفر و در مجموع ۳۰۰ نفر انتخاب شدند. توزیع پرسشنامه‌ها با تمایل و رضایت کاملی که پاسخگویان جهت پاسخ‌دهی داشتند، تکمیل گردید و برای اطمینان کامل پاسخگویان، از طرح سؤال درباره مشخصاتی که هویت فرد را مشخص کند خودداری شد و جلب اعتماد و همکاری پاسخگو، شرط اخلاقی تکمیل پرسشنامه بود. با تکمیل پرسشنامه‌های آن‌ها وارد فرایند تحلیل شد. همچنین جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها؛ در سطح توصیفی از شاخص‌های گرایش به مرکز و پراکندگی و در سطح استنباطی نیز از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون و الگوسازی معادلات ساختاری با استفاده از دو نرم‌افزار *SPSS* و *AMOS* نسخه ۲۲ انجام شد.

ابزارهای پژوهش

الف: پرسشنامه نشخوار خشم: نشخوارخشم عبارت است از فرایند تکرار شونده و غالباً اجتناب‌ناپذیر فکر کردن در مورد تجربه‌های گذشته، که اغلب با افکار منفی در ارتباط است (سکودولسکی و همکاران، ۲۰۰۱). برای سنجش این متغیر از پرسشنامه استاندارد نشخوارخشم سکودولسکی، گلاب و کرومول ۲۰۰۱ که حاوی ۱۹ سؤال بسته در قالب طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای استفاده شد. سؤالات آزمون چهار زیر مقیاس نشخوارخشم شامل پس فکری خشم، افکار تلافی‌جویانه، خاطرات خشم و شناختن علت‌ها را می‌سنجند. ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس نشخوارخشم در پژوهش‌های خارجی و تحقیقات داخلی متعدد بررسی و تأیید شده است (بشارت، ۲۰۱۱، بشارت و محمد مهر، ۲۰۰۹). ضرایب آلفای کرونباخ در تمامی پژوهش‌ها نشان‌دهنده همسانی درونی خوب آزمون است (بشارت، ۱۳۹۷). ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه در تحقیق حاضر، در تمامی ابعاد ۷/۰ به دست آمد.

ب) پرسشنامه ناکامی: آلن و گیلبرگ (۱۹۹۸) ناکامی را به‌عنوان حس مبارزه شکست‌خورده و از دست دادن و کاهش رتبه اجتماعی در دستیابی به منابع اجتماعی و منابع مادی مرتبط دانسته است (آبایی و یونسی، ۱۳۹۵). برای سنجش متغیر ناکامی از پرسشنامه استاندارد ناکامی که حاوی ۱۶ سؤال بسته در قالب طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای است، استفاده شد. پرسشنامه احساس ناکامی توسط آلن و گیلبرت در سال ۱۹۹۸ و بر اساس نظریه جایگاه اجتماعی ساخته شده است. پرسشنامه مذکور توسط ترصفی، کلانتر کوشه و لستر در سال ۹۲ بر جمعیت ۳۰۶ نفری ایرانی هنجار شده است که نتایج پایایی و روایی آن در هنجار ایرانی برای بعد احساس ناکامی درونی ۰/۸۹ و برای بعد ناکامی بیرونی ۰/۹۰ محاسبه شد (ترصفی و همکاران، ۱۳۹۴). در این پژوهش میزان پایایی به روش آلفای کرونباخ برای دو بعد بالاتر از ۰/۸ به دست آمد.

پ) پرسشنامه احساس تنهایی اجتماعی: پرلمان^۱ (۲۰۰۴) احساس تنهایی را، حس ناخوشایندی می‌داند که انسان به هنگام درک فاصله بین روابط اجتماعی مطلوب و روابط اجتماعی موجود، تجربه می‌کند (جوادی آزاد، ۱۳۹۵). برای سنجش متغیر تنهایی اجتماعی از پرسشنامه استاندارد تنهایی اجتماعی استفاده شد. پرسشنامه مربوط به متغیر تنهایی اجتماعی حاوی ۱۵ سؤال بسته در قالب طیف لیکرت ۵ درجه‌ای است. این مقیاس توسط (دی توماسو، برنان و بست^۲ ۲۰۰۴) بر اساس تقسیم‌بندی ویس طراحی و تهیه گردید. این پرسشنامه توسط جوکار و سلیمی (۱۳۹۰) هنجاریابی شده و ضرایب آلفای کرونباخ در سه بعد تنهایی رمانتیک، تنهایی اجتماعی و تنهایی خانوادگی به ترتیب برابر با ۰/۹۲، ۰/۸۴ و ۰/۷۸ گزارش شده است. در این پژوهش نیز میزان آلفای کرونباخ برای کل ابعاد بالاتر از ۰/۷ کسب شد.

ت) پرسشنامه دین‌داری: دین‌داری به معنای داشتن اهتمام دینی است به‌نحوی که نگرش، گرایش و کنش‌های فردی تحت تأثیر آن قرار می‌گیرد. بنابراین می‌توان گفت که دین‌داری عبارت است از پایبندی فرد به دین پذیرفته خویش (طالبان، ۱۳۸۰). برای سنجش متغیر دین‌داری نیز در این پژوهش از پرسشنامه استاندارد دین‌داری گلاک و استارک^۳ استفاده شده است. این پرسشنامه حاوی ۲۶ سؤال بسته در قالب طیف لیکرت ۵ درجه‌ای در پنج بُعد اعتقادی، مناسکی، عاطفی، پیامدی و دانشی است. میزان آلفای برای تمامی ابعاد در این پرسشنامه بالاتر از ۰/۷ به دست آمد. بنابراین میزان پایایی تمامی متغیرهای این تحقیق که در یک پرسشنامه مورد استفاده قرار گرفتند، از طریق آلفای کرونباخ (همگی بیشتر از ۰/۷ بوده) و اعتبار آن‌ها از طریق صوری سنجیده شده است.

1. Perlman

2. Di Tomaso, Brennan and Best

3. Glock and Stark

یافته‌ها

در پژوهش حاضر، پس از جمع‌آوری داده‌ها، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. یافته‌های توصیفی نشان می‌دهد بیشترین فراوانی از نظر سن در بین زندانیان مرتکب رفتارهای خشونت‌آمیز مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال می‌باشد که ۴۶/۷ درصد از گروه‌های سنی دسته‌بندی شده را تشکیل می‌دهند. گروه سنی ۲۹-۱۹ سال ۳۲/۳ درصد، گروه سنی ۴۰ تا ۳۰ سال ۴۶/۷ درصد، گروه سنی ۵۰-۴۱ سال ۱۶/۷ درصد از کل را تشکیل می‌دهد و کمترین فراوانی در بین زندانیان رفتارهای خشونت‌آمیز نیز مربوط به گروه سنی ۶۰-۵۱ سال بود که ۳/۳ درصد از کل را شامل می‌شد. بیشترین فراوانی مربوط به مشاغل آزاد با درآمد پایین با ۸۵/۳ و کمترین فراوانی مربوط به مشاغل دولتی با درآمد بالا بود که ۱/۳ درصد را شامل می‌شد. وضعیت تحصیلات نیز نشان می‌دهد بیشترین فراوانی را تحصیلات دبیرستانی با میزان ۴۲/۷، سایر گروه‌ها نیز به ترتیب ۱/۳ درصد بی‌سواد، ۹/۰ درصد تحصیلات ابتدایی، ۲۵/۷ درصد تحصیلات راهنمایی، ۲۰/۷ درصد دارای تحصیلات کاردانی و کارشناسی بودند و کمترین فراوانی نیز مربوط به کسانی بود که دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر بودند که تنها ۰/۷ درصد از پاسخگویان را شامل می‌شدند. از نظر نوع جرم مرتکب شده نیز ۱۴/۳ درصد از پاسخگویان ما را کسانی شامل می‌شد که مرتکب قتل عمد شده بودند. و ۸۵/۳ درصد نیز به خاطر ضرب و جرح در حال گذراندن دوران محکومیت خود بودند.

یافته‌های استنباطی پژوهش نیز در جداول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱. همبستگی بین متغیر نشخوار خشم و ناکامی

ابعاد ناکامی	ابعاد نشخوار خشم	ناکامی درونی	ناکامی بیرونی	شاخص ناکامی
پس اندیشه خشم	۰/۴۷۷**	۰/۵۲۶**	۰/۵۴۱**	
افکار انتقام‌جویی	۰/۴۳۶**	۰/۴۷۳**	۰/۴۹۰**	
خاطرات خشم	۰/۵۱۶**	۰/۵۹۲**	۰/۶۰۰**	
فهم علل	۰/۴۲۶**	۰/۴۶۴**	۰/۴۸۰**	
شاخص نشخوار خشم	۰/۵۴۷**	۰/۶۰۷**	۰/۶۲۳**	

** $P < 0.01$ * $P < 0.05$

نتایج جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که بین دو متغیر ناکامی و نشخوار خشم با ضریب همبستگی (**۰/۶۲۳) رابطه معنی‌داری وجود دارد. یعنی افزایش احساس ناکامی منجر به افزایش نشخوار خشم می‌گردد. در ابعاد مختلف این دو متغیر نیز این رابطه قابل مشاهده است. بنابراین این فرضیه ما با ضریب اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌گردد.

جدول ۲. همبستگی بین متغیر دین‌داری و نشخوار خشم

شاخص دین‌داری	مناسکی	پیامدی	عاطفی	اعتقادی	دین‌داری نشخوار خشم
-.۰/۲۳۲**	-.۰/۲۳۷**	-.۰/۱۳۱*	-.۰/۱۸۲**	-.۰/۱۲۸*	پس اندیشه خشم
-.۰/۳۴۷**	-.۰/۲۷۲**	-.۰/۱۷۹**	-.۰/۳۱۵**	-.۰/۲۶۳**	افکار انتقام‌جویی
-.۰/۲۶۳**	-.۰/۲۶۲**	-.۰/۱۶۳**	-.۰/۱۹۳**	-.۰/۱۵۳**	خاطرات خشم
-.۰/۱۲۶*	-.۰/۱۶۱**	-.۰/۰۳۱	-.۰/۱۰۹	-.۰/۰۵۷	فهم علل
-.۰/۲۸۷**	-.۰/۲۷۷**	-.۰/۱۵۴**	-.۰/۲۳۵**	-.۰/۱۷۷**	شاخص نشخوار خشم

** $P < 0.01$ * $P < 0.05$

نتایج جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که بین دین‌داری و نشخوار خشم رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد. این بدان معناست که هرچه دین‌داری در ابعاد اعتقادی، عاطفی، پیامدی، مناسکی نزد زندانیان بیشتر باشد نشخوار خشم در سه بعد پس اندیشه خشم، افکار انتقام‌جویی و خاطرات خشم در بین آنان کاهش یافته و با کاهش میزان دین‌داری، میزان نشخوار خشم در این ابعاد آنان افزایش می‌یابد. بیشترین رابطه منفی بین بعد مناسکی و عاطفی و کمترین رابطه بین بعد پیامدی و اعتقادی با نشخوار خشم مشاهده می‌شود. بیشترین رابطه بین دین‌داری با افکار انتقام‌جویی و کمترین رابطه بین دین‌داری و فهم علل نشخوار خشم تأیید می‌شود. با توجه به نتایج به دست آمده فرضیه تحقیق مبنی بر وجود رابطه منفی میان دین‌داری و نشخوار خشم با سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌شود.

جدول ۳. همبستگی بین متغیر تنهایی اجتماعی و نشخوار خشم

شاخص تنهایی اجتماعی	تنهایی خانوادگی	تنهایی اجتماعی	تنهایی رمانتیک	تنهایی اجتماعی نشخوار خشم
۰/۲۲۴**	۰/۱۵۳**	۰/۱۸۰**	۰/۱۹۲**	پس اندیشه خشم
۰/۱۷۹**	۰/۱۴۳**	۰/۱۵۶**	۰/۱۰۳	افکار انتقام‌جویی
۰/۲۵۶**	۰/۲۰۳**	۰/۲۰۶**	۰/۱۸۳**	خاطرات خشم
۰/۱۹۳**	۰/۰۸۹	۰/۱۹۵**	۰/۱۷۵**	فهم علل
۰/۲۵۳**	۰/۱۷۸**	۰/۲۱۷**	۰/۱۹۴**	شاخص نشخوار خشم

** $P < 0.01$ * $P < 0.05$

نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد بین احساس تنهایی اجتماعی و نشخوار خشم رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد و با افزایش احساس تنهایی اجتماعی، نشخوار خشم نیز در افراد افزایش پیدا می‌کند و برعکس این قضیه هر قدر احساس تنهایی اجتماعی کمتر شود شکل‌گیری

نشخوار خشم نیز در آن‌ها کمتر می‌شود. طبق نتایج به‌دست‌آمده، فرضیه تحقیق مبتنی بر وجود رابطه بین تنهایی اجتماعی و نشخوار خشم با سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌شود.

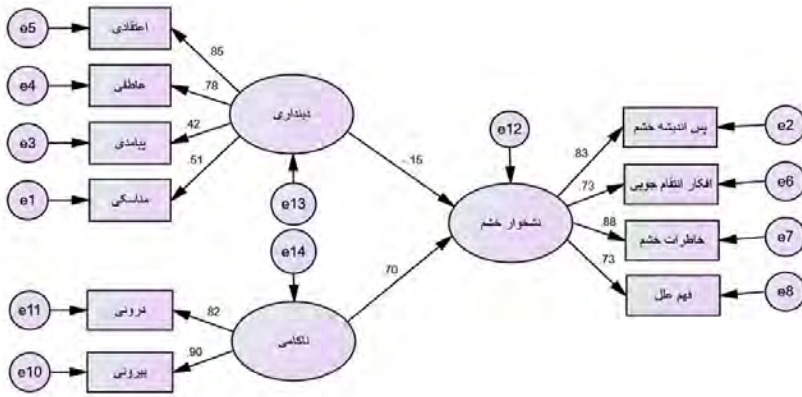
جدول شماره ۴. ضرایب باقیمانده در معادله رگرسیونی چندگانه

سطح معناداری	T	ضرایب استاندارد شده (Beta)	ضرایب استاندارد نشده		متغیرهای مستقل
			B	خطای معیار	
۰/۰۰۰	۶/۲۲۶	-	۳۷/۴۰۴	۶/۰۰۷	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۲/۹۹۴	۰/۵۹۵	۰/۶۹۳	۰/۰۵۳	ناکامی
۰/۰۰۴	-۲/۸۹۶	-۰/۱۳۳	-۰/۱۵۰	۰/۰۵۲	دین‌داری
ضریب همبستگی چندگانه		ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده		
۰/۶۳۶		۰/۴۰۵	۰/۴۰۱		

در رگرسیون گام‌به‌گام (جدول ۴) متوجه شدیم که با ورود متغیر ناکامی متغیر تنهایی اجتماعی از معادله خارج می‌شود بنابراین از مجموع متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیون، دو متغیر مستقل، ناکامی و دین‌داری، تأثیر معنی‌داری بر متغیر وابسته، نشخوار خشم، داشته‌اند. با استفاده از واریانس ترکیب خطی متغیرهای مستقل می‌توان گفت ۴۰/۵ درصد از واریانس متغیر وابسته (نشخوار) علاوه بر آن نتایج معنی‌داری ضرایب مسیر نشان داد که همه ضرایب معنی‌دار می‌باشند. همچنین نتایج نمودار مذکور نشان می‌دهد که ۲۵ درصد از واریانس متغیر خودکارآمدی توسط متغیرهای موجود در مدل تبیین می‌شود. علاوه بر آن نتایج معنی‌داری ضرایب مسیر نشان داد که همه ضرایب معنی‌دار می‌باشند. همچنین نتایج نمودار مذکور نشان می‌دهد که ۲۵ درصد از واریانس متغیر خودکارآمدی توسط متغیرهای موجود در مدل تبیین می‌شود. خشم را متغیرهای مستقل (ناکامی و دین‌داری) تبیین می‌کنند.

پس از تعیین درصد تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته به الگوسازی معادلات ساختاری پرداخته می‌شود تا به کمک آن بتوان به تحلیل علی متغیرهای مکنون و متغیرهای مشاهده‌شده به‌طور هم‌زمان پرداخت. نتایج تحلیل معادلات ساختاری در نمودار شماره ۱ منعکس شده است. چنانچه ملاحظه می‌شود مهم‌ترین معرف‌های سازه مکنون نشخوار خشم، خاطرات خشم و پس‌اندیشه خشم می‌باشد. ضمن اینکه مهم‌ترین معرف سازه مکنون دین‌داری، بخش اعتقادی می‌باشد و نیز مهم‌ترین معرف سازه مکنون احساس ناکامی مربوط به ناکامی بیرونی است. همچنین همان‌طور که از نمودار مشخص است میزان تأثیر دین‌داری بر نشخوار خشم ۱۵- می‌باشد که

نشان‌دهنده رابطه معکوس این دو متغیر است یعنی افزایش دین‌داری باعث کاهش نشخوارخشم می‌شود. و نیز میزان تأثیر ناکامی بر نشخوار خشم ۰/۷۰ به‌دست آمده است.

شکل شماره ۱

در جدول شماره ۵ به شاخص‌ها برازش و وضعیت آن‌ها در مدل فوق اشاره شده است.

جدول شماره ۵. شاخص‌های نیکویی برازش و برازش مقتصد

شاخص	نیکویی برازش	شاخص توکرلویس	شاخص برازش	شاخص برازش تطبیقی	شاخص برازش فزاینده	شاخص کای اسکوئر	شاخص میانگین مربعات خطای برآورد	شاخص ریشه‌ی برازش	شاخص اصلاح شده	شاخص مقتصد
	<i>AGFI</i>	<i>TLI</i>	<i>NFI</i>	<i>CFI</i>	<i>IFI</i>	<i>RMSEA</i>	<i>RMSEA</i>	<i>PGFI</i>		
مطلوب	بالاتر از ۰/۹	بالاتر از ۰/۹	بالاتر از ۰/۹	بالاتر از ۰/۹	۰ تا ۱	نزدیک به صفر	نزدیک به صفر	بالاتر از ۰/۵		
مقدار	۰/۹۲۰	۰/۹۵۳	۰/۹۴۳	۰/۹۶۶	۰/۹۶۶	۲/۳۶۸	۰/۰۶۸	۰/۹۶۱		

به‌منظور بررسی برازش مدل پیشنهادی از چند شاخص *CFI*, *GFI*, *TLI*, *AGFI*

در جدول شماره ۵ استفاده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار هر شاخص بزرگ‌تر از ۰/۹ شده است، که نشان‌دهنده مطلوبیت برازش مدل است. همچنین شاخص کای اسکوئر نسبی در صورتی که کمتر از ۳ باشد مطلوب است که در مدل حاصله ۲/۳۶۸ شده است. ریشه دوم میانگین مجذورات خطای تقریب (*RMSEA*) ۰/۰۶۸ به‌دست آمده که بیانگر برازش خوب

مدل با داده‌هاست. شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل، با توجه به جدول، مطلوب است. دامنه مطلوب این شاخص‌ها در مجموع بیانگر این است که مدل مفروض تدوین شده توسط داده‌های پژوهش حمایت می‌شوند، به عبارت دیگر برازش داده‌ها با مدل برقرار است و همگی شاخص‌ها دلالت بر مطلوبیت مدل دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

احساسات و هیجان‌ها بخش غیرقابل انکار در رفتار و کنش انسان‌ها می‌باشند. یکی از این هیجانات بسیار مهم خشم و نشخوار خشم می‌باشد. شکل‌گیری این هیجان با توجه به ماهیت زندگی پرهیاهو در دنیای مدرن از تأثیر حیاتی بر زندگی برخوردار است. در شکل‌گیری خشم و تکرار آن عوامل گوناگونی دخیل هستند، شناسایی این عوامل اجتماعی پیش‌شرط اساسی تلاش برای مقابله با بروز رفتارهای خشنوت‌آمیز ناشی از این هیجان می‌باشد. بر همین مبنای، در تحقیق حاضر؛ نظریات جامعه‌شناختی و روانشناسی اجتماعی که این مفهوم را پوشش می‌دادند مورد بررسی قرار دادیم و از آن‌ها چند متغیر برای بررسی تأثیر آن‌ها بر نشخوار خشم انتخاب کردیم سپس این فرضیات را مورد آزمون قرار دادیم که به‌طور خلاصه به نتایج به‌دست‌آمده اشاره می‌شود. نتایج تحقیق در میان ۳۰۰ نمونه زندانی نشان داد حدود ۸۵/۳ درصد از محکومان مرتکب ضرب و جرح عمد و ۱۴/۳ درصد زندانیان به جرم قتل عمد زندانی شده‌اند.

داده‌های تحقیق نشان داد که با افزایش تنهایی اجتماعی، نشخوار خشم در افراد زندانی افزایش می‌یابد. با استناد به نظریه تنهایی اجتماعی ویس می‌توان این نتیجه را این‌گونه تبیین نمود که هرگاه افراد در جامعه احساس مطلوبی از روابط با اطرافیان خود نداشته باشند، زمینه برای هیجانات نامطلوب، افکار آزاردهنده، نفرت و در نتیجه بروز خشم و نشخوار خشم آن‌ها را مستعد بروز رفتارهای خشنوت‌آمیز می‌کند. زندانیان در پشت دیوارهای حائل و مانع، محدودیت در فعالیت اجتماعی، فقدان روابط عاطفی، تضعیف تعاملات، ارتباط کم با دنیای آزاد را تجربه می‌کنند همین عوامل درگیری ذهنی و یادآوری حوادث ناخوشایند را در آن‌ها افزایش می‌بخشد. نتیجه این فرضیه مطابق با یافته‌های پژوهش کوکینوس، وولگاریدو، دسپوتی، جی، (۲۰۲۱)، ویلکس، مورلند، دیلن، مکینتاش، بلکی، واگنر (۲۰۱۹)، زنگ و شیبا، (۲۰۱۹) شهبازیان و خونیق (۱۳۹۷)، رحمانی، قاسمی و هاشمیان‌فرد (۱۳۹۵)، سالاری (۱۳۹۵)، عباس زاده و عباس زاده و سرباز (۱۳۹۳) است. به‌زعم این صاحب‌نظران زمانی که فرد دچار نارسایی در روابط اجتماعی ارضاء کننده با دوستان است و در درون خانواده نیز با این احساس روبرو است که نمی‌تواند به کسی تکیه کند ذهنیت آشفته، درگیری‌های ذهنی، تصاویر عودکننده نفرت و انتقام از اشخاص، آنان را مستعد نشخوار خشم و بروز رفتارهای خشنوت‌آمیز می‌کند یعنی کاهش سرمایه اجتماعی شناختی و تعاملی به‌شدت با ریسک خشنوت مرتبط است و افرادی که دارای سرمایه اجتماعی کمتری باشند دارای

واکنش خشونت‌ی بیشتری هستند. سقزی و گل محمدیان (۱۴۰۰) نیز در تحقیق به این نتیجه رسیدند که احساس انزوا و تنهایی به‌نوعی بر بی‌توجهی به محیط انسانی و اتکا به نشخوار فکری مبتنی است. چنین وضعیتی با احساس درماندگی، انزوا و ناتوانی در فعالیت اجتماعی تداعی می‌شود و به دنبال آن احساس عدم رضایت از عملکرد فردی به‌واسطه نبود بازخوردهای نقادانه و منطقی تشدید می‌یابد.

نتایج تحقیق حاضر نشان داد به‌میزانی که زندان ناکامی بیشتری برای زندانیان ایجاد می‌کند، نشخوار خشم افزایش می‌یابد و بین ناکامی و نشخوار خشم رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بر اساس نظریه جودی و پیتر بلاو زمانی که موقعیت توأم بر شرایط و امکانات مناسب افراد مسدود می‌شود افراد احساس بی‌کفایتی می‌کنند. ناکامی مستمر ناشی از آن به ایجاد هیجان خشم، شکل-گیری نشخوار خشم و بروز پرخاشگری و خشونت منجر می‌شود. نتیجه این فرضیه مطابق با یافته‌های پژوهش میرزاییگی و گهرگزی (۱۳۹۶)، گنجی، نیازی، مهدی پور، گودرزی و سنگانه (۱۳۹۵)، عباس زاده، عباس زاده و سرباز (۱۳۹۳)، مرادی و بخشنده (۱۳۹۰) و جان بزرگی (۱۳۹۰) است. نتیجه پژوهش این افراد نیز حاکی از آن است که افزایش احساس ناکامی میزان هیجان‌ات آسیب‌زا و رفتارهای تخریبی را افزایش می‌بخشد. پیتری (۲۰۱۸) با بررسی پنج گروه از ناکامی‌های فضای زندان استرالیا در ابعاد ناکامی از آزادی، ناکامی از کالاها و خدمات مادی، ناکامی جنسی، محرومیت از امنیت و خودمختاری در، آن را عامل اصلی آسیب‌های روانی، رفتاری و جسمانی زندانیان بیان کرد. نتیجه حاضر به‌نوعی یادآور نظریه اکتیو نیز است. افراد به دلیل فشارهای متعددی که به آن‌ها تحمیل می‌شود دچار احساس ناکامی و به دنبال آن خشم ناشی از منبع ناکامی می‌شوند و زمانی که دچار احساس ناکامی شدند به‌شدت در برابر حوادثی که منجر به خشم آن‌ها می‌شود آسیب‌پذیر می‌شوند و زمینه بسیار مساعدی برای نشخوار خشم و احساسات نامطلوب و بروز رفتارهای خشونت‌آمیز رقم می‌خورد.

یافته‌های تحقیق حاضر مؤید آن است که پابندی و التزام زندانیان به آموزه‌های دینی بالاست و با افزایش تعهدات دینی و اخلاقی، نشخوار خشم در میان آنان کاهش می‌یابد. پژوهش‌های پیشین خداپرست (۱۳۹۶)، میرزاییگی و گهرگزی (۱۳۹۶)، آژندی و مریدی (۱۳۹۵)، وانگ، یانگ، گائو، ژائو، شای و لی، (۲۰۱۸)، آدامز، ایرلند (۲۰۱۷)، سالگرو، گارشیا، راموز و کنیز (۲۰۱۹) تأیید کننده این نتیجه هستند. یافته‌های تحقیقات این پژوهشگران نشان می‌دهد که انسان‌ها برای اینکه بتوانند بر منفی از جمله خشم و نشخوار خشم کنترل داشته باشند، به یک نظام معنایی سامان‌بخش، توجیه‌کننده دشواری‌ها، مشکلات و بی‌عدالتی‌های نیاز دارند. از این‌رو افکار مذهبی در میان زندانیان نشان‌دهنده التیام‌بخش افکار و هیجان‌ات آزردهنده خشم است. پابندی دینی به جهان زیسته افراد معنی و احساسات ناخوشایند را التیام می‌بخشد و ناکامی‌های ناشی از آن را معنادار و قابل تحمل می‌کند. به باور آدامز و ایرلند (۲۰۱۷) و الیس (۲۰۲۰) اعتقادات و باورهایی که زندانیان آن‌ها را مفید تلقی می‌کنند و نسبت به آن‌ها احساس تعهد دارند عموماً در

تعدیل نشخوار خشم و رفتارهای پرخاشگرانه تأثیرگذارند. نتایج حاضر مؤید نتایج چلداوی، حسین پور و نیسی (۱۳۹۸) است. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که جهت‌گیری معنوی می‌تواند باعث کاهش افکار مزاحم و آزاردهنده خشم، اضطراب و پرخاشگری شود و افراد مذهبی از تمایل کمتری برای واکنش‌های تکانشی، پرخاشگری، نشخوارهای درونی و تزلزل عاطفی نسبت به افراد غیرمذهبی برخوردارند. هدن (۱۹۹۵) در تحقیق خود بیان می‌کند که افکار و عقاید دینی تعبیری اساسی برای مراحل مختلف زندگی فراهم می‌کند و این امر اساساً از طریق انگیزه‌ها، ایده‌های مثبت، افکار زیبا، انجام مراسم، نمادهای معنادار و حمایت‌ها انجام می‌شود. بر همین اساس صاحب‌نظرانی مانند پیتر برگر با استناد به شواهد مربوط به ماندگاری دین در دنیای مدرن که خلاف انتظار بسیاری از جامعه‌شناسان بود نیاز به نظام معنابخش دین را با ساختار ویژه روانی انسان مرتبط می‌دانند و معتقدند که جهان آینده هم به همین میزان جهان گذشته و حال دینی خواهد بود (سراج زاده، ۱۳۸۳).

درنهایت، توجه به مباحث مطرح‌شده و نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش می‌تواند به ما قدرت پیش‌بینی احتمال بروز نشخوارخشم و رفتارهای خشونت‌آمیز را از سوی افرادی که در جامعه و همچنین فضای زندان، دچار احساس تنهایی اجتماعی و ناکامی هستند و نیز کسانی که تعهدات دینی و اخلاقی پایینی دارند را بدهد.

از محدودیت‌های پژوهش انجام‌شده می‌توان به خاص بودن نمونه مورد مطالعه اشاره کرد. اجرای این پژوهش در محیط‌های دیگر و نیز در بین زنان پیشنهاد می‌گردد. توجه به آموزش مهارت‌های ارتباطی مناسب در روابط اجتماعی، توجه به عواملی که منجر به کاهش احساس ناکامی و تنهایی در افراد می‌شود به‌طور ویژه در مسئله اشتغال مناسب و انعطاف‌پذیری در مسائل دینی برای گرایش بیشتر افراد جامعه به دین پیشنهاد می‌گردد.

تشکر و قدردانی

این مطالعه با همکاری کامل مسئولان زندان‌های شهر یزد و شهر بوشهر به اتمام رسیده است؛ بدین‌وسیله از مسئول تحقیقات زندان مرکزی یزد و زندان مرکزی بوشهر تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع

- الماسی، مسعود؛ مرادی، گلمراد. (۱۳۹۱). بررسی سلامت روانی زندانیان زندان‌های استان ایلام و عوامل مرتبط با آن. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۱(۳) ۱۰۱-۱۱۶
- آبابی، التاز؛ یونسی، جلال. (۱۳۹۵). بررسی همبستگی احساس شکست و ناکامی با کم‌توانی جسمی و حرکتی شهر کرج. هفتمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی، ۸-۱.

- آژند، عباس؛ مریدی، ولی. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر نگرش‌های مذهبی بر ارتکاب جرم خشن با تأکید بر قتل در استان خوزستان. اولین کنفرانس حقوق و علوم جزاء: ۱۷-۱.
- آقایی، مجید؛ ملا نوروزی، کیوان. (۱۳۹۷). تحلیل جرم شناختی تئوری ناکامی - پرخاشگری در خشونت تماشاگران فوتبال. مطالعات روانشناسی ورزشی، شماره ۲۶(۱): ۱۵۱-۱۶۶
- بشارت، محمدعلی. (۱۳۹۷). مقیاس نشخوار خشم: پرسشنامه، روش اجرا و نمونه‌گذاری. روانشناسی تحولی: روانشناسان ایران، ۱۵ (۵۷): ۲۱۵-۲۱۳.
- جان بزرگی، ابراهیم. (۱۳۹۰). عوامل روان‌شناختی مؤثر بر بروز رفتارهای تخریب جمعی (مورد کاوی تماشاگران فوتبال). فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ۲۷، ۱۴۴-۱۲۱.
- جوادی آزاد، سمانه. (۱۳۹۵). نقش واسطه‌ای انعطاف‌پذیری شناختی در رابطه‌ی بین هوش هیجانی و احساس تنهایی اجتماعی - عاطفی، (پایان‌نامه)، دانشگاه شیراز.
- چلداوی، رحیم؛ حسین پور، محمد؛ و نیسی، عبدالکاظم. (۱۳۹۸). اثربخشی مشاوره گروهی کنترل خشم با رویکرد مذهبی بر کاهش پرخاشگری دانش‌آموزان پسر دوره پیش دانشگاهی. نشریه علمی روانشناسی اجتماعی، ۵۲ (۷)، ۱۱۱-۱۲۱.
- خانی قریه‌گپی، عباس (۱۳۹۱). تعیین شیوع نشخوار خشم در بین دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی و تأثیر درمان شناختی رفتاری در کاهش آن. (پایان‌نامه)، دانشگاه محقق اردبیلی.
- خداپرست، طاهره. (۱۳۹۶). تعیین رابطه بین نگرش مذهبی و ابعاد خشم (مطالعه موردی: دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان چالوس). مجله بین‌المللی پژوهش ملل، ۳ (۴)، ۱۱۹-۱۳۰.
- خرم‌نیا، صمد؛ فروغی، علی اکبر؛ گودرزی، گلفام؛ بهاری یابادی، مهرداد؛ و طاهری، امیرعباس. بررسی نقش شفقت به خود و نشخوار ذهنی در پیش‌بینی افسردگی مزمن. مجله روانشناسی و روانپزشکی شناخت. ۱۳۹۹، ۷ (۵): ۲۹-۱۵
- دیوبند، فائزه (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به خشونت در بین دانش‌آموزان پسر دبیرستان‌های شهر یزد. (پایان‌نامه)، دانشگاه یزد.
- رحمانی، مریم؛ قاسمی، وحید؛ و هاشمیان فر، علی (۱۳۹۵). بررسی رابطه تنهایی با بروز رفتارهای پرخطر در نوجوانان شهر بجنورد. مجله بهداشت و توسعه، ۵ (۴)، ۱۲۳-۱۱۳.
- سالاری، راحله (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر نگرش نسبت به خشونت (مطالعه موردی: پسران جوان ۱۸-۲۹ سال در شهر عنبرآباد). (پایان‌نامه)، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- سراج‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۳). چالش‌های دین و مدرنیته: مباحثی جامعه‌شناختی در دین‌داری و سکولار شدن. چاپ دوم، تهران: طرح نو.
- سعیدی، الهام؛ صبوری مقدم، حسن؛ و هاشمی، تورج. (۱۳۹۹). پیش‌بینی رابطه هوش هیجانی و نشخوار خشم با پرخاشگری در دانشجویان دانشگاه تبریز. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی ۱۰(۳۸)، ۶۵-۸۲. [10.22034/spr.2020.114691](https://doi.org/10.22034/spr.2020.114691)

- سفیری، مسعود. (۱۳۷۹). کالبدشکافی خشونت. تهران: نشر نی.
- شاه حسینی، آرزو؛ معنوی پور، داود (۱۳۹۵). ارائه مدل علی برای نشخوار فکری بر اساس متغیرهای روانشناختی مثبت و منفی. مجله علوم اعصاب شفای خاتم، ۴ (۳): ۶۴۰-۵۱.
- طالبان، محمدرضا. (۱۳۸۰). دین‌داری و بزهکاری، تهران: موسسه پژوهشی فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- عباس زاده، داریوش؛ عباس زاده، محمدعلی؛ و سرباز، محمد. (۱۳۹۳). مطالعه جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر گرایش جوانان به خشونت در سال ۱۳۹۳ (مطالعه موردی: شهر پارس‌آباد مغان). اولین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران: ۵-۱.
- غریب پور، مهدی؛ و ابوالقاسمی، عباس. (۱۳۹۹). پیش‌بینی اختلال خشم انفجاری متناوب در زندانیان بر اساس پرخاشگری، اضطراب منفی و نارسایی هیجانی. نشریه علمی روانشناسی بالینی و شخصیت، ۱۱(۱): ۷۹-۸۸.
- علپوردی‌نیا، اکبر؛ و یوسفی، ندا. (۱۳۹۳). تمایل به خودکشی در میان دانشجویان: آزمون تجربی نظریه فشار عمومی اکتیو. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲(۵۴): ۷۹-۶۱.
- گل محمدیان، محسن؛ و سقزی، ایوب. (۱۴۰۰). مقایسه احساس تنهایی عاطفی-اجتماعی و بدرفتاری روانشناختی در دختران مجرد با و بدون علائم اختلال در روابط بین‌فردی. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، ۱۱ (۴۲): ۸۹-۱۰۴.
- **doi: 10.22034/spr.2021.263700.1658**
- گنجی، محمد؛ نیازی، محسن؛ مهدی پور، غلامحسین؛ گودرزی، امین و سنگانه، رحمان. (۱۳۹۵). نقش عوامل اجتماعی فرهنگی در گرایش شهروندان بروجردی به خشونت خیابانی. فصلنامه امنیت اجتماعی، (۴۸): ۲۶-۱.
- گودرزی، امین (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر گرایش شهروندان بروجردی به خشونت خیابانی. (پایان‌نامه)، دانشگاه کاشان.
- مجد، فیروزه؛ بلقان آبادی، مصطفی؛ منصوری، احمد؛ اکبرزاده، مهدی؛ خدابخش، محمدرضا. (۱۴۰۰). نقش میانجی نشخوار خشم در رابطه کارکردهای خانواده با قلدری سایبری نوجوانان. مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مشهد. **doi: 10.22038/mjms.2021.19122**
- محمودی، طیب؛ بساک نژاد، سودابه؛ و مهرابی زاده، مهناز. (۱۳۹۳). ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس نشخوارخشم در دانشجویان. مجله دانشگاه علوم پزشکی سبزوار، ۲۱ (۳): ۴۶۲-۴۵۳.
- محمودی، طیب؛ سودابه بساک نژاد؛ مهرابی زاده، مهناز. (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش مدیریت خشم با رویکرد روان‌شناسی مثبت‌نگر بر راهبردهای شناختی تنظیم هیجان و نشخوار خشم در دانشجویان دختر. مجله دستاوردهای روان‌شناختی، ۴ (۸): ۱۰۱-۱۵۶.

- مرادی، گل مراد؛ و بخشنده مجتبی. (۱۳۹۰). بررسی نقش محرومیت اجتماعی در ایجاد رفتارهای پرخاشگرانه میان جوانان، مطالعه موردی: شهر شیراز. فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی، سال پنجم، (۱۳)، ۱۹۴-۱۵۹.
- ممتاز، فریده. (۱۳۸۷). انحرافات اجتماعی: نظریه‌ها و دیدگاه‌ها. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- میرزا بیگی، محبوبه؛ و گهرگری، امین. (۱۳۹۶). بررسی زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر خشونت در شهر کرمان. همایش پیشگیری از خشونت؛ چالش‌ها و راهکارها، ۲۳-۱.
- نصیری بیژن، نوری ربابه (۱۴۰۰). بررسی نقش واسطه‌ای نشخوار خشم در ارتباط بین عزت نفس و پرخاشگری: کنترل نقش خودشیفتگی. رویش روان‌شناسی، ۱۰(۹): ۶۷-۷۸.
- Acquah, E. O., Topalli, P.-Z., Wilson, M. L., Junttila, N., & Niemi, P. M. (2015). Adolescent loneliness and social anxiety as predictors of bullying victimisation. *International Journal of Adolescence and Youth*, 21(3), 320–331. doi:10.1080/02673843.2015.1083449.
- Adams, C., & Ireland, J. L. (2017). The role of beliefs and trait aggression in prison bullying among young offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 29(3), 351–367. doi:10.1080/14789949.2017.1395060.
- Anestis, M. D., Anestis, J. C., Selby, E. A., & Joiner, T. E. (2009). Anger rumination across forms of aggression. *Personality and Individual Differences*, 46, 192–196. <https://doi.org/bfz48c>.
- Ellis, R. (2020). Redemption and reproach: Religion and carceral control in action among women in prison. *Criminology*, 58(4), 747–772. doi:10.1111/1745-9125.12258.
- Gardner, K. J., Dodsworth, J., & Selby, E. A. (2014). Borderline Personality Traits, Rumination, and Self-Injurious Behavior: An Empirical Test of the Emotional Cascades Model in Adult Male Offenders. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 14(5), 398–417. doi:10.1080/15228932.2014.962379.
- Garivani, G., Taheri, E., Alizadeh, Z. (2021). Effectiveness of acceptance and commitment therapy on the anger rumination, hostile attribution and aggression in immigrant children. *Social Determinants Health*, 7(1):1-9. 10.22037/sdh.v7i1.35232.
- Hadden, J. K. (1995). *Religion and the Quest for Meaning and Order: Old Paradigms, New Realities*. *Sociological Focus*, 28(1), 83–100. doi:10.1080/00380237.1995.10571040.
- Hansen-Nord, N. S., Skar, M., Kjaerulf, F., Almendarez, J., Bähr, S., Sosa, Ó., Modvig, J. (2014). Social capital and violence in poor urban areas of Honduras. *Aggression and Violent Behavior*, 19(6), 643–648. doi:10.1016/j.avb.2014.09.013.
- Li, J.-B., Dou, K., Situ, Q.-M., Salcuni, S., Wang, Y.-J., & Friese, M. (2019). Anger rumination partly accounts for the association between trait self-control and aggression. *Journal of Research in Personality*, 81, 207–223. doi:10.1016/j.jrp.2019.06.011.

- Liu, D., Song, W., & Xiu, C. (2014). *Spatial patterns of violent crimes and neighborhood characteristics in Changchun, China*. *Australian & New Zealand*.
- Moeller, S. B. (2015). *The Metacognitive Anger Processing (MAP) Scale: Preliminary Testing*. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 44(4), 504–509. doi:10.1017/s1352465815000272.
- Peterie, M. (2018). *Deprivation, Frustration, and Trauma: Immigration Detention Centres as Prisons*. *Refugee Survey Quarterly*, 37(3), 279–306. doi:10.1093/rsq/hdy008.
- Stickley, A., Koyanagi, A., Kuposov, R., Schwab-Stone, M., & Ruchkin, V. (2014). *Loneliness and health risk behaviours among Russian and U.S. adolescents: a cross-sectional study*. *BMC Public Health*, 14(1). doi:10.1186/1471-2458-14-366
- Salguero, J. M., García-Sancho, E., Ramos-Cejudo, J., & Kannis-Dymand, L. (2020). *Individual differences in anger and displaced aggression: The role of metacognitive beliefs and anger rumination*. *Aggressive Behavior*, 46(2), 162–169. doi:10.1002/ab.21878.
- Vorthly, k (2003). *anger management to offender*. *Officall publication of the family physiciants of Canada*
- Wakeford, G., Kannis-dymand, L., & Statham, D. (2018). *Anger rumination, binge eating, and at-risk alcohol use in a university sample*. *Australian Journal of Psychology*, 70(3), 269–276. doi:10.1111/ajpy.12187
- Wang, X., Yang, L., Yang, J., Gao, L., Zhao, F., Xie, X., & Lei, L. (2018). *Trait anger and aggression: A moderated mediation model of anger rumination and moral disengagement*. *Personality and Individual Differences*, 125, 44–49. doi:10.1016/j.paid.2017.12.029.
- Wakeling, H. C., & Barnett, G. (2011). *Measuring grievance thinking in sexual offenders: The revised Dissipation–Rumination Scale*. *Journal of Sexual Aggression*, 17(3), 273–289. doi:10.1080/13552600.2010.495422.
- Wilks, C. R., Morland, L. A., Dillon, K. H., Mackintosh, M.-A., Blakey, S. M., Wagner, H. R., & Elbogen, E. B. (2019). *Anger, social support, and suicide risk in U.S. military veterans*. *Journal of Psychiatric Research*, 109, 139–144. doi:10.1016/j.jpsychires.2018.11.026
- Wu, Q., Chi, P., Zeng, X., Lin, X., & Du, H. (2018). *Roles of Anger and Rumination in the Relationship Between Self-Compassion and Forgiveness*. *Mindfulness*, 10(2), 272–278. doi:10.1007/s12671-018-0971-7
- Zeng, Y., & Xia, L.-X. (2019). *A longitudinal exploration of the relationship between interpersonal openness and anger rumination*. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 47(11), 1–9. doi:10.2224/sbp.8541